

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
ПАРЛАМЕНТАРЕН ИНСТИТУТ

БРОЈНОСТ И НАТПАРТИСКА СОРАБОТКА НА ПРАТЕНИЧКИТЕ КАКО ФАКТОР ЗА ЗАЈАКНУВАЊЕ НА НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ

Ева Јованова
Фани Коровешовска

февруари 2023 година, ажурирана

СОДРЖИНА

РЕЗИМЕ	4
ВОВЕД.....	7
ИСТОРИЈАТ НА КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ И НЕГОВИ ПОЗНАЧАЈНИ ПОСТИГНУВАЊА.....	9
1. ФАКТОРИ ЗА ЈАКНЕЊЕ НА УЛОГАТА НА КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ	13
1.1 Формализирање на работата на Клубот.....	13
1.2 Лидерството на Клубот на пратенички	16
1.3. Располагање со сопствен буџет.....	16
2. ФАКТОРИ ЗА ЈАКНЕЊЕ НА ВЛИЈАНИЕТО НА КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ ВО ПОЛИТИЧКИТЕ ПРОЦЕСИ ВО СОБРАНИЕТО	17
2.1 Квоти за застапеност на пратеничките во Собранието и зголемување на застапеноста на пратеничките во собраниските комисии	18
2.2. Области на дејствување на Клубот на пратенички.....	23
2.3 Евроинтеграциските процеси	24
2.4 Соработка со граѓанските и меѓународните организации и експерти	25
2.5 Алатки и механизми за поголема информираност на пратеничките.....	25
2.6.Промоција на работата на Клубот на пратенички на собранискиот ТВ-канал 27	
3. ФАКТОРИ ШТО ВЛИЈААТ ВРЗ НАТПАРТИСКАТА СОРАБОТКА ВО КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ	27
3.1 Ставовите на политичките партии како фактори што ја отежнуваат соработката во Клубот на пратенички	27
3.2 Солидарност меѓу пратеничките како фактор на олеснување на интерпартиската соработка во Клубот.....	29
ЗАКЛУЧОЦИ	30
ПРИЛОГ 1.....	34
ЛИСТА НА ИЗВОРИ	35

РЕЗИМЕ

Зголемувањето на бројот на пратенички во македонското Собрание е неопходен, но не и доволен услов за зголемено учество и влијание на пратеничките во парламентарните процеси. За зголемување на влијанието на пратеничките неопходна е нивна **соодветна застапеност во членството и претседателството на комисиите**, како работни тела на Собранието во кои се разгледуваат предлози на закони и други акти. Истовремено, **интерпартиската соработка**, која е веќе воспоставена пракса **меѓу пратеничките во рамките на Клубот на пратенички** е факторот кој во комбинација со бројноста на пратеничките во претседателството и членството во сите собраниски комисии може да придонесе за поголемо вклучување на женските перспективи, односно родовите аспекти при донесувањето на законите, буџетот и контролата на извршната власт и на други носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието.

Во услови на отсуство на еднаква застапеност на пратеничките и пратениците во претседателството и во членството на повеќето комисии (*види табела 1*), а со цел да се утврди влијанието на пратеничките во адресирањето на родовите аспекти на законите и другите прашања од парламентарната агенда, беа **спроведени интервјуа со шест пратенички од пратеничкиот состав 2016-2020 на Собранието, односно шест членки на Клубот на пратенички**. Клубот на пратенички како неформално консултативно тело за унапредување на правата и положбата на жените во чиј состав влегуваат сите пратенички со актуелен мандат, во повеќе наврати од неговото формирање во 2003 година се покажал како обединувачки фактор во градењето натпартиски родови политики.

Наодите од интервјуата со пратеничките покажаа дека **солидарноста** помеѓу пратеничките во Клубот претставувала силен фактор за помирување во собраниската криза во 2014 година. Солидарноста помеѓу пратеничките го олеснува донесувањето на „проблематичните“ законски решенија, на кое му претходат неформални координации во рамките на Клубот на пратенички. Солидарноста е основата што овозможува Клубот да одлучува по пат на консензус, но и на неговата хоризонтална поставеност. Во оваа смисла, солидарноста е во корелација со поимот на хоризонтална моќ што се гради по пат на отворена, инклузивна дебата, но и преку градење лични врски, контакти и емотивно зближување на пратеничките од различни политички партии. Политичката култура во рамките на Клубот на пратенички често се наметнува како противтежа на проблемот со партиска послушност и дисциплина и кризите што произлегуваат од ригидноста на партиите. Оттука, пратеничките своето влијание во адресирањето на родовите аспекти во собраниските процеси најчесто го остваруваат преку натпартиската соработка во рамките на Клубот.

Затоа, во интерес на адресирањето на родовите аспекти во работата на Собранието значајно е зајакнувањето на улогата на Клубот. Фактори кои влијаат на јакнењето на улогата на Клубот се формализирањето на работата на Клубот, односно структурирањето на неговиот начин на работа од аспект на одржување редовни неделни состаноци, постоење агенда на активности и следење на нивната имплементација, располагање со сопствен буџет и лице за техничка поддршка на работата на Клубот. Притоа треба да се задржи неформалниот карактер на неструктурираните средби на кои пратеничките успеваат да остварат

соработка независно од партиските ставови, како и начинот на кој Клубот ги носи своите заклучоци со консензус. Истовремено, евроинтеграциските процеси и соработката на Клубот со граѓанските и меѓународните организации се фактори кои придонесуваат за јакнење на позицијата на пратеничките во спроведувањето на родовите политики. Дополнително и алатките и механизмите кои им стојат на располагање на пратеничките за информирање и контрола како јавните расправи, пратеничките прашања, анализите и обуките кои ги спроведува Парламентарниот институт се фактори за зголемување на влијанието на Клубот во креирањето родово сензитивни предлог-закони, амандмани, политики или разгледување на родовите аспекти од предлог-законите на Владата.

Зајакнувањето на улогата на Клубот како форум за остварување интерпартиска соработка помеѓу пратеничките во комбинација со квотите, односно бројноста на пратеничките во Собранието, претседателството на Собранието, како и во претседателството и членството во сите собраниски комисии може да придонесе за поголемо вклучување на женските перспективи, односно родовите аспекти при донесувањето на законите, буџетот и контролата на извршната власт и на други носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието.

Табела 1: Застапеност на пратеничките во членството и претседателството на Комисиите во парламентарниот состав 2020-2024 (состојба заклучно со 10.02.2023)

Во Собранието има 51 пратенички од вкупно 120 пратеници (42,5%)	Комисии со висока застапеност на жени членки од над 50%	Комисии со еднаква застапеност на жени и мажи членки (50%)	Комисии со застапеност на жени членки од 30%-50%	Комисии со ниска застапеност на жени членки (27% и помалку)
Комисии со претседателка и заменик-претседателка	Комисијата за еднакви можности на жените и мажите Комисијата за образование, наука и спорт			
Комисии со претседателка	Комисијата за политички систем и односи меѓу заедниците;		Законодавно-правната комисија; Комисијата за прашања на изборите и именувањата	Комисија за локална самоуправа;
Комисии со заменик-претседателка	Комисија за труд и социјална политика; Комисија за европски прашања	Комисијата за финансирање и буџет		Комисијата за економски прашања;
Комисии во кои нема жена на позициите претседател/ заменик-претседател	Комисијата за надворешна политика; Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот; Комисијата за уставни прашања; Комисија за култура; Комисијата за здравство			Комисијата за одбрана и безбедност; Комисијата за надзор над спроведување на мерките за следење на комуникациите; Комисијата за транспорт, врски и екологија; Комисијата за деловнички и мандатно-имунитетни прашања; Комисијата за надзор над работата на управата за безбедност и контраразузнавање и на Агенцијата за разузнавање; Комисијата за земјоделство, шумарство и водостопанство

ВОВЕД

Македонското Собрание го отсликува повеќепартискиот, односно политичкиот плурализам во општеството. Согласно Уставот, Собранието особено води грижа за етничкиот плурализам¹. И покрај определбите за негување на политичкиот и етничкиот плурализам, Собранието во поголемиот дел од пратеничките состави не ја рефлектира демографската реалност од родов аспект². Во оваа смисла се наметнува проблемот дека жените, како родова група во однос на вкупното население, не се соодветно претставени во Собранието. Генерално, пристапот на жените до пратеничка функција претставува пристап до позиција на моќ, која претставува сериозен предуслов за овозможување функционални демократски институции и целосно почитување на човековите права.

Во актуелниот пратенички состав на Собранието (2020-2024), 51 од вкупно 120 пратеници се жени, т.е. 42,5% од вкупниот пратенички состав, што претставува најголем процент од нивната застапеност во историјата на македонскиот парламентаризам. Ваквата застапеност е овозможена со одредбата во Изборниот законик³ за задолжителна квота од најмалку 40% за кандидатите што му припаѓаат на помалку застапениот пол, што гарантира дека ќе има барем 40% жени на кандидатските листи за пратеници. Ова, секако, претставува позитивен, но не и доволен услов за одржливо влијание на жените на позициите на моќ.

Конкретно, за зголемено учество и влијание на пратеничките во сите аспекти на парламентарниот живот, освен нивната **бројност** придонесува и нивната **натпартиска** (интерпартиска) **соработка**. Интерпартиската соработка овозможува поголема ефективност и влијание на пратеничките, што отвора можности за поголемо вклучување на женските перспективи, односно родовите аспекти при донесувањето на законите, буџетот и контролата на извршната власт и на други носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието. Токму поради овој аргумент, **истражувањето се фокусира на улогата и влијанието на Клубот на пратенички врз градењето натпартиска соработка во Собранието.**

Претпоставката за улогата и влијанието на Клубот како обединувачки фактор во градењето натпартиски родови политики упатува на прашањето за практикување на пратеничката моќ. Во ова истражување, одлуката на пратеникот/пратеничката се третира за материјализација на пратеничката моќ. Според член 62 од Уставот: „Пратеникот ги претставува граѓаните и во Собранието одлучува по свое уверување“. Конкретно, истражувањето ги разгледува следниве фактори што се поврзани со процесите на одлучување на пратеничките во рамките на Клубот:

- фактори за јакнење на капацитетите во работата на Клубот, односно јакнење на улогата на Клубот;

¹ Согласно член 78 од Уставот, Собранието основа Совет за меѓунационални односи, кој го сочинуваат: претседателот на Собранието и по двајца членови Македонци, Албанци, Турци, Власи, Роми и двајца членови од другите националности во Македонија.

² Според публикацијата „Жените и мажите во Северна Македонија“, Скопје, 2019, на Завод за статистика, „Процентуалното учество на жените и на мажите во вкупното население е речиси подеднакво, 49,9% од населението се жени, а 50,1% се мажи“.

³ Изборен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 40/2006; 136/2008; 148/2008; 155/2008; 163/2008; 44/2011; 51/2011; 142/2012; 31/2013; 34/2013; 14/2014; 30/2014; 196/2015; 35/2016; 97/2016; 99/2016; 136/2016; 142/2016; 67/2017; 125/2017; 35/2018; 99/2018; 140/2018 и 208/2018) член 64, став 5.

- фактори за јакнење на влијанието на Клубот во процесите на одлучување во Собранието;
- фактори што го олеснуваат или го отежнуваат одлучувањето во Клубот.

Методолошки, горенаведените фактори во истражувањето се проверуваат емпириски преку квалитативна истражувачка студија на случај (exploratory case study), која опфаќа собирање податоци преку полуструктурирани интервјуа со пратенички од актуелниот состав и тематска анализа на прибраните резултати. Во оваа квалитативна студија на случај не се поаѓа од хипотеза, ниту, пак, се тестира зависна варијабла, бидејќи случаите што се испитуваат, односно интервјуата на пратеничките се селектирани врз основа на нивната заедничка карактеристика „константа“, т.е. нивното заедничко членство во Клубот. Фокусот во квалитативната студија на случај е на конституирање на главните заеднички обележја на случаите што се испитуваат и од кои се извлекуваат импликациите за пошироката целина. Токму поради тоа, кај квалитативните истражувања нема консензус за конкретна бројка околу прашањето колкав емпириски материјал е потребен за прибирање податоци, т.е. за примерокот на истражувањето⁴.

Прибирањето емпириските податоци во ова истражување се реализира преку интервјуа со 6 пратенички од пратеничкиот состав 2016-2020 на Собранието во периодот март и април 2019 година. Интервјуирани се пратеничките: Даниела Рангелова (И1); Гулумсер Касапи (И2); Јулијана Николова (И3); Лилјана Кузмановска (И4); Лилјана Поповска (И5); Маја Морачанин (И6). Прашањата за интервјуата се дадени во **прилог 1**. Дел од интервјуираните пратенички имаат повеќегодишен пратенички мандат, односно пратенички стаж во неколку пратенички состави на Собранието. Истовремено, дел од нив имаат клучни позиции во координативното тело, односно претседателството на Клубот на пратенички во 2019 година, како и во Комисијата за еднакви можности на жените и мажите во 2019 година⁵, со која Клубот има блиска соработка.⁶

Обработката на податоците од интервјуата се реализира преку тематска анализа. Фокусот на тематската анализа е на конституирањето на главните заеднички обележја на случаите што се испитуваат и од кои ќе се извлекуваат импликациите за пошироката целина. Во ова истражување, тематската анализа на интервјуата се сведува на единици на анализа (фактори) од кои произлегуваат конкретни категории:

⁴ Adler Patricia A., and Adler Peter in Sarah Elsie Baker, Rosalind Edwards (eds), *How many qualitative interviews is enough? Expert voices and early career reflections on sampling and cases in qualitative research*, National Centre for Research Methods Review Paper, достапно на: http://eprints.ncrm.ac.uk/2273/4/how_many_interviews.pdf (пристапено на 20.4.2019)

⁵ Меѓу интервјуираните пратенички е Гулумсер Касапи, претседателка Клубот во претходниот состав (2016-2020). Исто така, интервјуирани се и членки на претседателството, Лилјана Поповска и Лилјана Кузмановска, како и Даниела Рангелова, која е претседателка на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите во 2019 година. Поповска и Кузмановска беа дел од претседателството на Клубот и во парламентарниот состав (2011-2014), при што Кузмановска беше координаторка на Клубот во периодот 2011-2013 година, а Поповска е една од основачките на Клубот на пратенички и поранешна претседателка на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите.

⁶ Согласно Правилникот за работа на Клубот, во работата на претседателството на Клубот учествува и претседателката на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите.

Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 8, став 4, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 22.3.2019).

1. *Фактори за јакнење на улогата на Клубот.*

Од првата единица на анализа произлегуваат следниве категории на тематска анализа што се однесуваат на процедурите на одлучување во рамките на Клубот:

- формализација на работата на Клубот;
- лидерство на Клубот;
- буџет.

2. *Фактори за јакнење на влијанието на Клубот во политичките процеси и во работата на Собранието.*

Од втората единица на анализа произлегуваат следниве категории на тематска анализа што се однесуваат на влијанието на одлуките на Клубот:

- Квоти за застапеност на пратеничките во Собранието, вклучително и нивната застапеност во собраниските комисии;
- Области на дејствување на Клубот на пратенички;
- Евроинтеграциски процеси;
- Соработка со граѓанските и меѓународните организации и експерти;
- Алатки и механизми за поголема информираност на пратеничките;
- Собраниски ТВ-канал.

3. *Факторите што влијаат врз натпартиската соработка меѓу пратеничките во рамките на Клубот:*

- фактори што го отежнуваат одлучувањето во Клубот и
- фактори што го олеснуваат одлучувањето во Клубот.

Оваа истражувачка работа е изработена **по сопствена иницијатива**, согласно *Правилникот за вршење на надлежностите на Парламентарниот институт.*

ИСТОРИЈАТ НА КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ И НЕГОВИ ПОЗНАЧАЈНИ ПОСТИГНУВАЊА

Клубот на пратенички претставува неформално консултативно тело за унапредување на правата и положбата на жените во чиј состав влегуваат пратеничките со актуелен мандат⁷. Клубот е формиран во 2003 година на иницијатива на Македонското женско лоби, а со поддршка на Работната група за родови прашања (Gender Task Force-GTF) при Пактот за стабилност на

⁷ Клуб на пратенички, Собрание на Република Северна Македонија <https://www.sobranie.mk/za-klubot.nspix> (пристапено на 10.2.2023)

Југоисточна Европа⁸. Оваа година Клубот на пратенички одбележува **20 години** од своето постоење. Контекстот во кој е воспоставен Клубот упатува дека зајакнувањето на учеството на жените во јавниот живот се одвива во симбиоза со евроинтеграциските процеси и активизмот на граѓанските организации.

Од формирањето на Клубот се постигнати големи резултати од аспект на регулирањето на правата на жените и родовата рамноправност, меѓу кои позначајни се измените и дополнувањата на Изборниот законик од **2006** година⁹, со цел да се обезбеди вклученост на најмалку 30% жени кандидатки на партиските листи, а со тоа секое трето место на листата е предвидено за помалку застапениот пол. Со измените и дополнувањата на Изборниот законик од **2015** година¹⁰ беше обезбедена уште поголема вклученост на жените на кандидатските листи за пратеници, односно најмалку 40% жени, и тоа на секои три места, најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол (жените) и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места. Истото се однесува и на кандидатските листи за членовите на совет на општината и градот Скопје. Други позначајни постигнувања за регулирањето на правата на жените и родовата рамноправност се¹¹:

- Законот за работните односи¹² во однос на подобрените работни услови за жените, поголеми бенефиции при пензионирањето на жените работнички, право на продолжено породилно отсуство, како и гарантирање на правото на жената да се врати на истото работно место по породилното отсуство (2006 година);
- Законот за здравствено осигурување¹³, со тоа што секоја жена над 14-годишна возраст има право на бесплатни превентивни гинеколошки

⁸ Ibid.

⁹ Изборен законик (Службен весник број: 40/2006), член 21 став 3.

¹⁰ Закон за изменување и дополнување на Изборниот законик (Службен весник број: 196/2015).

¹¹ Клуб на пратенички, 2018 г.

¹² Закон за работните односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 130/2009, 149/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2013, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016, 120/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 110/19, 267/20, 151/21 и 288/21). Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија: У. бр. 139/2005 од 21 и 22 декември 2005 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 3/2006, У. бр. 161/2005 од 21 и 22 декември 2005 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 3/2006, У. бр. 134/2005 од 29 март 2006 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/2006, У. бр. 187/2005 од 10 мај 2006 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 66/2006, У. бр. 111/2006 од 24 јануари 2007 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 16/2007, У. бр. 188/2006 од 4 април 2007 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 57/2007, У. бр. 170/2006 од 6 јуни 2007 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 77/2007, У. бр. 200/2008 од 13 мај 2009 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 63/2009, У. бр. 20/2009 од 13 јануари 2010 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 10/2010, У. бр. 176/2009 од 14 април 2010 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/2010, У. бр. 263/2009 од 22 септември 2010 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 132/2010, У. бр. 62/2013 од 28 мај 2014 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 106/2014 и У. бр. 114/2014 од 29 јуни 2016 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 134/2016.

¹³ Закон за здравственото осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 25/2000, 34/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 98/2008, 6/2009, 67/2009, 50/2010, 156/2010, 53/2011, 26/2012, 16/2013, 91/2013, 187/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 112/2014, 113/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 98/2015, 129/2015, 150/2015, 154/2015, 192/2015, 217/2015, 27/2016, 37/2016, 120/2016, 142/2016, 171/2017 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 275/19, 77/21 и 285/21). Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија У. бр. 85/2000 од 22.11.2000 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 104/2000; У. бр. 173/2000 од 04.04.2001 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 30/2001; У. бр. 37/2001 од 06.06.2001 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 48/2001; У. бр. 60/2006 од 03.10.2006 година,

прегледи за рано откривање рак на дојка и рак на грлото на матката (2006 година);

- Законот за игрите на среќа¹⁴, така што два проценти од данокот на добивка од игри на среќа се распределуваат во посебен фонд за борба против семејното насилство (2006 година);
- Законот за семејство¹⁵ со додавање поглавје за да се озакони борбата против домашното насилство и, истовремено, направени измени на кривичниот законик според кои семејното насилство е казниво со закон (2008 година);
- Законот за еднакви можности на жените и мажите¹⁶ во кој беа вметнати 11 амандмани поднесени од Клубот, а кои подетално ги дефинираат улогите и одговорностите на собраниската Комисија за еднакви можности, обврската да се анализираат законите од родова перспектива и формалната врска помеѓу комисијата и сличните комисии на локално ниво. Исто така, со амандманите се направи редефинирање на улогите и одговорностите на Комисијата за еднакви можности помеѓу жените и мажите на општинско ниво (2011 година);
- Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство¹⁷ (Истанбулската конвенција) ратификувана (2017);

објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 109/2006; У. бр. 40/2007 од 04.07.2007 година и У. бр. 167/2006 од 27.06.2007 година, објавени во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 88/2007; У. бр. 45/2006 од 11.07.2007 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 106/2007; У. бр. 199/2008 од 18.03.2009 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 45/2009; У. бр. 109/2009 и У. бр. 185/2009 од 27 јануари 2010 година, објавени во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 14/2010 и У. бр. 112/2011 од 16 ноември 2011 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 166/2011. Закон за придонеси од задолжително социјално осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 142/2008). Закон за доброволно здравствено осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 145/2012).

¹⁴ Закон за игрите на среќа и за забавните игри („Службен весник на Република Македонија“ бр. 24/2011, 51/2011, 148/2011, 74/2012, 171/2012, 27/2014, 139/2014, 61/2015, 154/2015, 23/2016, 178/2016 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 251/2). Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија: У. бр. 53/2011 од 14 септември 2011 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 132/2011; У. бр. 8/2014 од 15 октомври 2014 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 156/2014 и У. бр. 65/2016 од 5 јули 2017 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 90/2017.

¹⁵ Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015, 150/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 53/21). Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија: У. бр. 149/1999 од 9 февруари 2000 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 19/2000; У. бр. 15/2001 од 19 септември 2001 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/2001; У. бр. 50/2005 од 6 јули 2005 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/2005; У. бр. 2/2009 од 9 септември 2009 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 117/2009 и У. бр. 153/2017 од 20 јуни 2018 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 122/2018. Закон за сопственост и други стварни права („Службен весник на Република Македонија бр. 18/2001), Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 138/2014).

¹⁶ Закон за еднакви можности на жените и мажите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/2012, 30/2013, 166/2014, 150/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 53/21).

¹⁷ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, <https://rm.coe.int/168046253a> (пристапено на 2.5.2019).

- Кривичниот законик¹⁸ во однос на промената на член 197 за зголемување на долната граница за стапување во брак од 16 на 18 години (2018);
- Законот за прекинување на бременоста (2019);¹⁹
- Законот за спречување и заштита од дискриминација (2019)²⁰;
- Законот за спречување и заштита од дискриминација (2020)²¹;
- Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство (2021)²²
- Учество во подготовка на Планот на активности за унапредување на родовата сензитивност на Собранието 2022-2024 (2022).
- Изработени и усвоени 6 амандмани поднесени од Клубот на Предлогот на законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик кои се во насока на имплементација на Истанбулската конвенција и европските закони, со цел подобрување на предложеното законско решение и постигнување на посеопфатна и поефективна заштита на жените жртви на родово базирано и семејно насилство (2022)²³.

Освен што има важна улога во унапредувањето на правата на жените и на нивната положба во јавниот живот, Клубот има уникатна позиција во Собранието како обединувачки терен на пратеничките од различни политички определби и различна етничка припадност. Клубот во постојниот пратенички состав 2020-2024 има 51 членка, односно сите пратенички во Собранието, од кои 20 пратенички се од СДСМ, 17 пратенички се од ВМРО-ДПМНЕ, две независни пратенички, шест пратенички се од ДУИ, една пратеничка е од ДОМ, една пратеничка е од ЛДП, една пратеничка е од НСДП, две пратенички се од Алијансата за Албанците и една пратеничка е од Алтернатива. Во однос на етничкиот состав на Клубот, девет пратенички се Албанки, една е Ромка, една е Бошњачка, а другите се Македонки.

¹⁸ Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017, 248/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.36/23). Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија: У. бр. 220/2000 од 30 мај 2001 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 48/2001; У. бр. 210/2001 од 6 февруари 2002 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 16/2002; У. бр. 206/2003 од 9 јуни 2004 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 40/2004; У. бр. 228/2005 од 5 април 2006 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/2006 и У. бр. 169/2016 од 16 ноември 2017 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 170/2017.

¹⁹ Закон за прекинување на бременоста, Службен весник број:101/2019

²⁰ Закон за спречување и заштита од дискриминација, Службен весник број: 101/2019, овој закон е укинат со Одлука на Уставен суд на Република Северна Македонија објавена во „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 139/20

²¹ Закон за спречување и заштита од дискриминација, Службен весник бр. 258/2020

²² Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен весник бр.24/2021

²³ Предлог закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик <https://www.sobranie.mk/detali-na-materijal.nsp?param=4448d2a8-7fc4-4fdc-9c2a-b43443de38c2> (пристапено на 16.2.2023)

1. ФАКТОРИ ЗА ЈАКНЕЊЕ НА УЛОГАТА НА КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ

Факторите за јакнење на улогата на Клубот се однесуваат на внатрешните аспекти во неговата работа и одлучување, кои може да придонесат за унапредување на неговата ефикасност. Истражувањето се фокусира на следните три фактори: формализација на работата на Клубот; лидерство на Клубот и буџет на Клубот. Овие фактори произлегуваат од анализата на интервјуата со пратеничките во пратеничкиот состав 2016-2020, кои упатуваат дека пратеничките најмногу се заинтересирани за структурирање на начинот на работата на Клубот (агенда на активности, сопствен буџет, лице за техничка поддршка), но не и формализација на начинот на кој остваруваат соработка пратеничките од различните политички партии.

1.1 Формализирање на работата на Клубот

Иако уште од основањето во 2003 година Клубот е промовиран како неформално тело, Правилникот на Клубот од 2008 година²⁴ е првиот акт со кој е утврдена неформалноста на Клубот. Оваа одредба останува во важност и со новиот Правилник од 2019 година²⁵, според која Клубот е неформална група во која членуваат сите пратенички на Собранието. Но, Правилникот од 2019 година внесува новитети што укажуваат дека Клубот добива поформален третман во Собранието, односно се предвидува обезбедување техничка поддршка за Клубот од страна на Собранието, како и архивирање на целокупната документација што произлегува од активностите на Клубот преку официјалната архива на Собранието²⁶. За поформалниот третман на Клубот во Собранието придонесува и отворањето на „женската соба“ на Клубот според примерот на шведскиот парламент, во која пратеничките дебатираат за проблемите што ги засегаат жените, одржуваат состаноци, средби и примаат делегации. Собата беше отворена на 10 октомври 2018 година²⁷, а во декември 2018 година Клубот доби и асистент за техничка поддршка, поддржан од Националниот демократски институт (НДИ)²⁸.

Анализата на интервјуата покажува дека за зајакнување на улогата на Клубот на пратенички потребно е да се **формализира работата на Клубот**. Иако „Клубот е неформално тело, тоа треба да работи формално“²⁹, „затоа што кога нешто е неформално, секогаш се остава за крај, доколку има време за тоа“³⁰. Обврските на пратеничките во комисиите остават малку време за нивно активирање во рамките на Клубот. Но, доколку активностите се внесат во агенда и се

²⁴ Правилник за организација и делокруг на работата на Клубот на пратенички (5.3.2008), член 2, став 2, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 10.2.2023).

²⁵ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 2, став 2, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 10.2.2023).

²⁶ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 9, став 3 и 4, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 10.2.2023).

²⁷ Известување за отворена женска соба на Клубот на пратенички https://www.sobranie.mk/aktivnosti-3e658721-eeaf-413b-bca1-5f4126db801b-ns_article-otvorena-zenska-soba-na-klubot-na-pratenicki.nspix (пристапено на 21.3.2019).

²⁸ Националниот демократски институт за меѓународни работи (НДИ) е непрофитна, непартиска организација, која работи за поддршка и за зацврстување на демократските институции.

²⁹ И5.

³⁰ И6.

формализира одржувањето редовни состаноци на Клубот, ќе биде зголемено влијанието на Клубот во политичките процеси во Собранието³¹.

Активностите предвидени во годишните програми за работа на Клубот, како и во Стратешкиот план може да бидат ставени во Календар на активности со роковник, што ќе овозможи следење на имплементацијата на активностите на Клубот. Тоа ќе го олесни увидот во влијанието што го остварува Клубот во политичките процеси во Собранието, особено во однос на донесувањето закони и во предлагањето амандмани што ги засегаат правата на жените. Во согласност со определбата за транспарентност и отвореност на Собранието, Календарот на активности и состаноци на Клубот на пратенички треба да биде достапен на интернет-страницата на Собранието како засебен Календар, но и во рамките на собранискиот Календар, кој е достапен на интернет-страницата на Собранието.

Сепак, со оглед на тоа што во Собранието најчесто не постои практика на претходно утврдени термини за пленарни седници и за седници на работни тела, туку тие се закажуваат ад хок откако ќе се знае точниот дневен ред, собранискиот Календар не покрива поголем временски период³². Доколку се промени таа практика, и датумите и агендата на пленарните седници и седниците на работни тела се внесуваат во собранискиот Календар претходно за подолг временски период, на пример, врз основа на Годишната програма за работата на Владата, ќе се олесни планирањето на активностите на Клубот на пратенички и ќе се овозможи прецизирање на агендата на состаноците на Клубот на пратенички. Истовремено, пратеничките ќе може поефективно да го планираат времето за своите обврски во собраниските комисии и за другите активности поврзани со пратеничката функција, вклучително и активностите во Клубот на пратенички.

Од анализираната состојба на Клубот, од аспект на неговата формализација, произлегува дека се преземени извесни чекори во таа насока, како што се, на пример, постоењето работна соба на Клубот, асистент за техничка поддршка на Клубот и архивирање на документацијата на Клубот преку официјалната архива на Собранието. Сепак, преостануваат неколку суштински елементи за заокружување на овој процес на формализација, како што се: „располагањето со сопствен буџет како ставка од собранискиот Буџет“³³, што, меѓу другото, би овозможило вработување лице за техничка поддршка на Клубот како дел од собраниската служба; одржувањето состаноци на раководството на Клубот еднаш неделно³⁴, како и „календар на активности со роковник, односно со рамка за следење на имплементацијата на зацртаните активности на Клубот“.³⁵

Наодите од интервјуата покажуваат дека во аргументите за поголема формализација на Клубот ниту една од пратеничките не ја поистоветува формализацијата со хиерархизација на односите внатре во самиот Клуб. Напротив, се потенцира натпартиската соработка што произлегува од хоризонталноста и консензуалноста при донесувањето одлуки во Клубот. Потребата од формално зајакнување на Клубот пратеничките ја аргументираат

³¹ И6.

³² Стојановски 2017, 8-9.

³³ И5.

³⁴ И6, И1.

³⁵ И1.

како потреба за јакнење на капацитетите³⁶ на Клубот во однос на комисиите на Собранието и можноста да го зголеми своето влијание во креирањето на законите и политиките. „Клубот самиот по себе нема активности, сите активности се одвиваат со Комисијата за еднакви можности.“³⁷ Ваквата забелешка може да се види и преку формалната поставеност на односите помеѓу Клубот на пратенички и Комисијата за еднакви можности. Анализата на Правилникот на Клубот од 2008 година и Правилникот на Клубот од 2019 година укажува дека Клубот функционира во симбиоза со Комисијата за еднакви можности. Правилникот на Клубот од 2019 година воведува новитет во организирањето на Клубот и предвидува дека „во работата на претседателството на Клубот учествува и претседателката на Комисијата за родова еднаквост по функција.“³⁸

Сепак, и покрај формализацијата како предуслов за јакнење на капацитетите на Клубот, Клубот „треба да ја задржи неформалната атмосфера за да се задржи таа натпартиска соработка“³⁹. Неформалната атмосфера подразбира и дека средбите меѓу пратеничките во рамките на Клубот нема да бидат пренесувани во јавност и дека пратеничките на средбите во Клубот ќе настапуваат, пред сè, во интерес на правата на жените, независно од партиските ставови. Всушност, капацитетите на Клубот се во корелација со „волјата и личниот капацитет на пратеничките преку соработката во Клубот да ги решаваат прашањата“⁴⁰ од собраниската агенда. Значајна и корисна алатка во насока на подобрување на капацитетите на пратеничките се и обуките за можностите на пратеничките преку Клубот да влијаат врз политичките процеси на Собранието или, пак, некаков тип размена на идеи (brainstorming), односно неструктурирани и неорганизираните средби на кои ќе разговараат пратеничките, „бидејќи решенијата доаѓаат најмногу преку разговор“⁴¹. Оттука, формализирањето на Клубот се однесува на структурирањето на неговиот начин на работа од аспект на одржување редовни неделни состаноци⁴², постоење агенда на активности и следење на нивната имплементација, располагање со сопствен буџет и лице за техничка поддршка на работата на Клубот, но не и формализирање на начинот на кој остваруваат соработка пратеничките од различните политички партии. Односно, и покрај одржувањето формални неделни состаноци на раководството на Клубот, да се задржи неформалниот карактер на неструктурираните средби на кои пратеничките успеваат да остварат соработка независно од партиските ставови.

³⁶ За јакнење на капацитетите на Клубот, Стратешкиот план на Клубот на пратенички 2018-2020 година предвидува ангажирање и обучување лице за потребите на Клубот на пратенички, обучување на стручната служба на Собранието и зголемување на базата на информации на Клубот со студии, анализи и информации. Стратешкиот план на Клубот на Пратенички 2018-2020 година е достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 13.2.2023).

³⁷ И1.

³⁸ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 8, став 5, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 13.2.2023).

³⁹ И6.

⁴⁰ И3.

⁴¹ И3.

⁴² Правилникот за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019) во член 9 став 1 предвидува дека „Клубот ги свикнува своите состаноци по потреба, а најмалку еднаш месечно“. Правилникот е достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 13.2.2023).

1.2 Лидерството на Клубот на пратенички

Формално, лидерството на Клубот е дефинирано со Правилникот на Клубот од 2019 година⁴³. Во суштина, најзначајната промена во споредба со претходниот Правилник на Клубот од 2008 година е во делот на организирањето на Клубот. Со Правилникот од 2019 година се воспоставуваат функциите претседателка и заменик-претседателка на Клубот, наместо претходните функции координаторка и заменик-координаторка воспоставени со Правилникот од 2008 година. Промените укажуваат дека со новиот Правилник од 2019 година лидерството на Клубот е зајакнато во симболична смисла.

Анализата на интервјуата покажува дека од сите истражувани категории, пратеничките најмалку се посветиле на лидерството. Од шесте интервјуирани пратенички, само три ја начнуваат темата за лидерството на Клубот како фактор за зајакнување на улогата на Клубот, но не од аспект на хиерархија, туку од аспект на капацитетите за покренување иницијативи⁴⁴, за градење заедништво⁴⁵ и за одржување редовни состаноци, односно за координација⁴⁶. Фактот што само половина од интервјуираните пратенички ја отвораат темата за лидерство на Клубот и ја третираат од хоризонтален аспект (соработка), а не од вертикален (наметнување на сопствената волја), е во согласност со политичката култура на градење консензус, инклузивност и интерпартиска соработка што ја изгради Клубот уште од своето основање. Оваа придобивка на Клубот беше препознаена и стана формално загарантирана со одредбата во Правилникот на Клубот од 2008 година⁴⁷, која останува во важност и со Правилникот од 2019 година, според која „Клубот ги носи своите заклучоци со консензус“⁴⁸.

1.3. Располагање со сопствен буџет

Сите интервјуирани пратенички се едногласни дека еден од факторите за јакнење на улогата на Клубот на пратенички е располагањето со **сопствен буџет**, односно располагањето на Клубот со посебна буџетска потпрограма во рамките на буџетот на Собранието. Сепак, овој процес на финансиска независност е во корелација со други процеси, кои се однесуваат генерално на Собранието како институција, а кои се поврзани со организациската независност на Собранието во однос на извршната власт. Принципот на организациска независност вклучува различни аспекти, меѓу кои: професионална парламентарна служба со своја организациска поставеност и структура на кариера, независно од онаа на административните службеници во владините институции и контрола врз сопствениот буџет, односно буџетот на Собранието да не подлежи на одобрување од извршната власт за соодветноста на бараните ресурси⁴⁹. Овие процеси ќе го олеснат вработувањето лице за техничка

⁴³ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 7, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 22.3.2019).

⁴⁴ И5.

⁴⁵ И4.

⁴⁶ И1.

⁴⁷ Правилник за организација и делокруг на работата на Клубот на пратенички (5.3.2008), член 9, став 2, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 22.3.2019).

⁴⁸ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 9 став 2, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 22.3.2019).

⁴⁹ Beetham 2016, 117-119.

поддршка на работата на Клубот како дел од собраниската служба. Постојното лице за поддршка на работата на Клубот е регрутирано и се плаќа од страна на НДИ, а пред него, техничката поддршка на Клубот беше обезбедувана од страна на вработените во службата на Собранието, чии примарни работни задачи се поврзани со работата на определена комисија на Собранието. Истовремено, финансиската независност на Собранието може да придонесе за распределба на буџетот наменет за Клубот на пратенички во рамките на буџетот на Собрание. Досега, за голем дел од активностите, а, пред сè, за организацијата и одржувањето на обуките за пратеничките, Клубот зависи од финансиската поддршка на меѓународните и граѓанските организации.⁵⁰

„Најпрво треба да се издејствува финансиска независност на Собранието, за што се има визија, но треба да се доработи политичката волја, а потоа и комисиите, Клубот и други неформални тела да ја остварат таа независност во поглед на буџетот“, Лилјана Кузмановска.

Придобивките од сопствениот буџет за Клубот би воделе кон негова поголема независност, подобро функционирање од аспект на распределувањето на парите за свои потреби⁵¹, како што се, на пример, „вклучување во својата работа и услуги на експерти“⁵². Истовремено, потребата од располагање со сопствени финансиски средства е поврзана со реализирањето на програмата за работа на Клубот⁵³. Согласно Правилникот за работа на Клубот⁵⁴, годишната програма за работа на Клубот ја носи до крајот на декември во тековната година за наредната година, а за својата работа подготвува извештај. За планирање на активностите во годишните програми за работа, потребно е Клубот да располага со претходно планиран буџет. Истовремено, реализацијата на голем дел од активностите предвидени во годишните програми за работа, како и активностите предвидени во Стратешкиот план 2018-2020 година е условена од располагањето со сопствени финансиски средства⁵⁵.

2. ФАКТОРИ ЗА ЈАКНЕЊЕ НА ВЛИЈАНИЕТО НА КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ ВО ПОЛИТИЧКИТЕ ПРОЦЕСИ ВО СОБРАНИЕТО

Факторите за јакнење на влијанието на Клубот се однесуваат на надворешните аспекти во неговата работа и одлучување, кои може да придонесат за зголемување на неговото влијание во политичките процеси и работата на Собранието, а особено во работата на собраниските комисиии. Истражувањето се фокусира на следните фактори: квоти; области на дејствување на Клубот; евроинтеграциски процеси; соработка со граѓанските и меѓународните

⁵⁰ Известувањата за активностите на Клубот на пратенички се достапни на <https://www.sobranie.mk/aktivnosti-3e658721-eeaf-413b-bca1-5f4126db801b.nspix> (пристапено на 3.5.2019).

⁵¹ И3.

⁵² И4.

⁵³ И5.

⁵⁴ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 4 и 5, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 22.3.2019).

⁵⁵ Стратешки план на Клубот на пратенички 2018-2020 година, стр. 6-15, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 20.3.2019).

организации и експерти; алатки и механизми за поголема информираност на пратеничките, како и собранискиот ТВ-канал.

Овие фактори произлегуваат од анализата на интервјуата со пратеничките во актуелниот собраниски состав, која покажува дека најголемо внимание им се посветува на квотите како фактор за зголемување на бројноста на пратеничките во Собранието и во Клубот, како и за поголема застапеност на пратенички во собраниските комисији. Исто така, големо внимание се посветува на соработката на Клубот со граѓанските и меѓународните организации и на евроинтеграциските процеси како фактор што го олеснува лобирањето на пратеничките за одредени закони или политики што ги засегаат правата на жените. Истражувањето, исто така, ги разгледува алатките и механизмите за информирање на пратеничките, како фактор за зголемување на влијанието на Клубот во креирањето предлог-закони, амандмани, политики или разгледување на предлог-законите од Владата. Притоа истражувањето настојува да лоцира во кои области може Клубот да има најголемо влијание.

2.1 Квоти за застапеност на пратеничките во Собранието и зголемување на застапеноста на пратеничките во собраниските комисији

Една од клучните цели на Стратешкиот план на Клубот на пратенички за периодот 2018-2020 година⁵⁶ се однесува на зголеменото учество и моќта на жените во политичките процеси и процесите на носење одлуки. Во овие рамки, Стратешкиот план предвидува дополнувања на неколку закони за да се зголеми бројот на жени во политиката. Стратегијата поставува цел да се донесат измени и дополнувања во Изборниот законик **за зголемување на квотите за учество на жените во политиката**, за да се достигне сооднос **50:50**. Стратешкиот план исто така предвидува измена и дополнувања во изборниот законик за 30% избрани жени во извршната власт, како и измени во Законот за Влада за воведување афирмативни мерки за зголемен број жени министерки и државни секретарки. Во таа насока, соодветно би било Стратегијата да се надополни и да се постават квоти и афирмативни мерки за зголемување на бројот на жени директорки во јавните претпријатија, како и зголемување на бројот на жени во извршните органи на јавните претпријатија⁵⁷.

Доколку влијанието што Клубот на пратенички го остварува во политичките процеси во Собранието се доведе во корелација со **квотите**, односно со постојната **застапеност на пратеничките во Собранието** од 40%, се добива впечаток за големо влијание на жените во политиката. Сепак, „не соодветствуваат активноста и испорачувањето на унапредување на правата на жените и генералната застапеност и влијанието на жените во општеството со бројката“⁵⁸. „Бројката е повисока во однос на она што се испорачува како квалитет, и токму таму треба да биде фокусот да испорачаме повеќе отколку само бројки, бројките се убави, но не се доволни“⁵⁹.“ Според дел од

⁵⁶ Стратешки план на Клубот на пратенички, Собрание на Република Македонија 2018-2020, Скопје, 2018, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 20.3.2019).

⁵⁷ European Commission, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on improving the gender balance among non-executive directors of companies listed on stock exchanges and related measures, Brussels, COM(2012) 614 final, 2012/0299 (COD), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012PC0614&from=EN> (пристапено на 4.4.2019).

⁵⁸ ИБ.

⁵⁹ ИБ.

интервјуираните пратенички, квалитетот се однесува на испорачувањето резултати што може да бидат почувствувани во јавноста, а не на квалитетот на пратеничката како личност⁶⁰.

„Мажите, кога ги кандидираат, никој не ги условува да бидат квалитетни. Не, туку најнормално ги кандидираат зашто се мажи, имаат место во општеството, партиите, институциите. Никој не го поставува прашањето за квалитетот. Како тоа да се подразбира. За жените секогаш постои сомневање дека можеби и нема да бидат квалитетни. Дајте ни ист број позиции на мажи и жени. Дистрибуцијата на паметни и непаметни, способни и неспособни е иста. Има Гаусова крива на распределба. Така што, колку што ќе има паметни и непаметни мажи, толку ќе има и жени, колку што ќе има способни и неспособни мажи, толку ќе има и жени“, Лилјана Поповска.

Интервјуираните пратенички се едногласни дека иако квотите сами по себе не се доволни, сепак во нашето општество потребно е да има квоти за застапеност на пратеничките во Собранието, но и генерално за политичко учество на жените⁶¹. Оттука, квотата за 50%, односно целосна рамноправна еднаквост на кандидатските листи за пратеници во Собранието, за која има „потпишана согласност од 92 пратеници во Собранието“⁶², е фактор, но не и единствен услов за зголемување на влијанието на пратеничките во политичките процеси. Напоредно со квантитативната вклученост на жените, потребна е и едукација на пратеничките⁶³, зајакнување на капацитетите на жените во рамките на партиите⁶⁴ и испорачување реформи што ќе се рефлектираат во општеството⁶⁵.

Еден од факторите за зголемување на влијанието на пратеничките во одлучувањето, односно во политичките процеси е и нивната застапеност во комисиите на Собранието. Во рамките на собраниските комисии се разгледуваат предлог-законите и другите акти и се претресуваат одредбите од предлогот на законот и се гласа по поднесените амандмани, при што комисиите може да поднесат и свои амандмани⁶⁶. Кај интервјуираните пратенички преовладува впечатокот дека жените во некои комисии во Собранието не се застапени во соодветен број, што се должи на фактот што „малиот број жени придонесуваат една жена да мора да биде во повеќе комисии“⁶⁷, но нивната недоволна застапеност во некои Комисии може да се толкува и преку прашањето на моќ, односно „колку е поголема моќта, толку има помалку жени“⁶⁸.

⁶⁰ И5, И6, И3.

⁶¹ И4, И1, И5, И6, И3.

⁶² И1: „Собрани се 92 потписи од пратениците во Собранието за 50% учество на жените, односно целосна рамноправна еднаквост на кандидатските листи за пратеници во Собранието“.

⁶³ И2.

⁶⁴ И3.

⁶⁵ И6.

⁶⁶ Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст) член 139-150 <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>

⁶⁷ И4.

⁶⁸ И6.

Во однос на застапеноста на пратеничките во собраниските комисиии⁶⁹ (види **табела 1**), анализата на составот на комисиите во постојниот пратенички мандат покажува дека **најмала е застапеноста на пратеничките во членството на:**

- Комисијата за деловнички и мандатно-имуניתетни прашања (22%, односно 2 жени од 9 членови);
- Комисијата за земјоделство, шумарство и водостопанство (18%, односно 2 жени од 11 членови);
- Комисијата за транспорт, врски и екологија (27%, односно 3 жени од 11 членови);
- Комисијата за надзор над спроведување на мерките за следење на комуникациите (20%, односно една жена од 5 членови);
- Комисијата за одбрана и безбедност (15%, односно 2 жени од 13 членови);
- Комисијата за надзор над работата на управата за безбедност и контраразузнавање и на Агенцијата за разузнавање (22%, односно 2 жени од 9 членови);
- Комисијата за економски прашања (18%, односно 2 жени од 11 членови) и плус заменик претседателка;
- Комисија за локална самоуправа (15%, односно 2 жени од 13 членови) и од нив и претседателка.

Процентуалната застапеност на пратеничките во членството на овие комисиии **не надминува 27%**. Во некои од комисиите со ниска процентуална застапеност на пратеничките во членството, жените се поставени за претседателки или заменик-претседателки на комисијата, на пример, во Комисијата за локална самоуправа има жена претседателка на комисијата, а во Комисијата за економски прашања има жена заменик-претседателка на комисијата..

Процентуална застапеност на пратеничките во членството **од 30% до 50%** се забележува во:

- Законодавно-правната комисија (47%, односно 7 жени од 15 членови) и од нив и претседателка;
- Комисијата за прашања на изборите и именувањата (31%, односно 4 жени од 13 членови) и од нив и претседателка;
- Комитет за односи меѓу заедниците (44%, односно 8 жени од 18 членови) и од нив и претседателка.

Процентуална застапеност **од 50%** на пратенички членови има во:

- Комисијата за финансирање и буџет (7 жени од 14 членови) и плус заменик-претседателка;

Процентуална застапеност **од над 50%** на пратенички членови има во:

- Комисијата за еднакви можности на жените и мажите (100% се жени односно сите 12 членови на комисијата се жени) и од нив и претседателка и плус заменик-претседателка;
- Комисијата за надворешна политика (69%, односно 9 жени од 13 членови на комисијата);
- Комисија за култура (55%, односно 6 жени од 11 членови);

⁶⁹ Согласно информациите за составот на работните тела (2016-2020) достапни на официјалната интернетска страна на Собрание на Република Северна Македонија, преземени на 16.10.2019 година, <https://www.sobranie.mk/rabotni-tela-2016-2020.nspix> (пристапено на 16.10.2019)

- Комисијата за европски прашања (64%, односно 10 жени од 14 членови) и плус заменик-претседателка;
- Комисијата за образование, наука и спорт (73%, односно 11 жени од 15 членови) и од нив и претседателка и плус заменик-претседателка.
- Комисија за труд и социјална политика (77%, односно 10 жени од 13 членови) и плус заменик претседателка;
- Верификациона комисија (67%, односно 2 жени од 3 членови на комисијата);
- Комисијата за политички систем и односи меѓу заедниците (60%, односно 9 жени од 15 членови) и од нив и претседателка;
- Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот (62%, односно 8 жени од 13 членови);
- Комисијата за здравство (55%, односно 6 жени од 11 членови);
- Комисијата за уставни прашања (53%, односно 9 жени од 17 членови).

Во однос на позициите во претседателството на комисиите, од анализираната статистика произлегува дека во 11 од вкупно 21 комисији на позициите претседател и/или заменик-претседател се поставени пратенички, односно претседателка имаат 5 комисији, заменик-претседателка имаат 4 комисији, а истовремено претседателка и заменик-претседателка имаат 2 комисији. Истовремено, треба да се нагласи дека нема жена на позицијата потпретседател на Собранието, а на позицијата Генерален секретар на Собранието е назначена жена.

Сепак, **во однос на застапеноста на пратеничките во членството на комисиите**, се забележува дека во 11 од 21 комисији, застапеноста на пратеничките е под 50%, при што застапеноста на пратеничките во членството на комисиите што се класифицираат како „тешки“ (hard) области⁷⁰ поврзани со економија, безбедност, одбрана, избори и именувања, транспорт и пратеничка моќ не надминува 27%. Процентуална застапеност на пратеничките од 50% и повеќе се забележува во членството во комисиите што генерално се класифицираат како „меки“ (soft) области, односно комисиите што се занимаваат со родови прашања, образование, култура и социјални прашања. Ваквата поставеност на пратеничките во работата на комисиите во голема мера со совпаѓа со трендот во светски рамки⁷¹. Сепак, од овој светски тренд во Собранието има извесни отстапувања, на пример, нетипична е високата застапеност на жените во членството на Комисијата за надворешна политика, која генерално се карактеризира како „тешка“ област.

Во однос на моќта, комисиите што се поврзуваат со поголемо влијание во одлучувањето што ги тангира, пред сè, внатрешните процеси во Собранието (мандат, имунитет на пратениците, состав на комисиите, членство во управни органи на јавни институции итн.), како што се, на пример, Комисијата за деловнички и мандатно-имунитетни прашања и Комисијата за прашања на изборите и именувањата, во членството имаат ниска застапеност на жени⁷².

⁷⁰ Sonia Palmieri, 2011, Gender-Sensitive Parliaments - Global Review of Good Practice, Reports and Document No. 65 - 2011 Inter-Parliamentary Union, стр. 20.

⁷¹ Ibid, стр. 22.

⁷² **Комисијата за деловнички и мандатно-имунитетни прашања**, меѓу другото, разгледува прашања за основите за престанок и одземање на мандатот и за имунитетот на пратениците, а **Комисијата за прашања на изборите и именувањата**, меѓу другото, го предлага составот на постојаните и повремени работни тела

Оттука, зголемувањето на учеството на жените во овие комисии преку нивното членство, но и позиционирањето во претседателството на комисиите може да придонесат за зголемување на учеството на жените во сите работни тела на Собранието, но и во управните органи и други тела во јавните претпријатија, организации и институции што ги избира, односно ги именува Собранието. Ова е уште позначајно во отсуство на законски квоти и афирмативни мерки за зголемување на бројот на жени во управните органи на јавните претпријатија. Потребата од зголемувањето на застапеноста на жените во овие, но и во сите останати комисии во кои нивната застапеност е помала од 50% е во согласност со одредбата од Законот за еднакви можности на жените и мажите, според која Собранието при изборот на составот на работните тела и при определувањето на составот на неговите делегации за соработка со меѓународни организации и при соработка со парламентите на други држави треба да го почитува **принципот за еднакво учество на жените и мажите**⁷³.

Истовремено, треба да се нагласат и значајноста и „тежината“ на Комисијата за европски прашања (каде што застапеноста на жени во членството е над 50% и има заменик-претседателка), како и Законодавно-правната комисија (со застапеност на жени во членството од 47% и претседателка) во собраниските процеси. Според Деловникот на Собранието, сите предлози на закони со кои се врши усогласување со правото на Европската Унија мора да бидат разгледани од Комисијата за европски прашања⁷⁴. Согласно Деловникот, предлозите на законите и други акти ги разгледуваат матичното работно тело и Законодавно-правната комисија, а Собранието (на пленарна седница) не може да расправа по прашања за кои матичното работно тело (комисијата) и Законодавно-правната комисија не зазеле став⁷⁵. Оттука, од особено значење е многубројното присуство на жени во овие две комисии, како и соработката на овие комисии со Клубот на пратенички за адресирање на родовите аспекти на законите и другите акти што ги разгледува кое било работно тело.

Од наведеното произлегува дека за поголемо влијание на пратеничките во работата на комисиите и Собранието генерално, потребна е поголема застапеност на жените не само во претседателската структура на комисиите, туку и во членството, особено во членството на комисиите што се класифицираат како „тешки“ области. Една или мал број пратенички во која било собраниска комисија се соочува со значителни предизвици да се слушне нејзиниот глас. Според истражувањето спроведено од Интерпарламентарната унија (ИПУ), пратеничките што се застапени во мал број во членството на определена комисија велат дека имаат тешкотии да бидат слушнати кога и да го подигнат својот глас за правата што ги тангираат жените во нивната комисија, а истовремено, тие исто така ја нагласуваат и потребата да застапуваат и други

на Собранието, постојаните делегации на Собранието во меѓународните парламентарни собранија и на пратеничките групи на Собранието за соработка со други парламенти, предлага и членови на управни органи и други тела во јавните претпријатија, организациите и институциите што ги избира, односно ги именува Собранието и поднесува предлози за избори и именување, односно разрешување на функционери што ги избира, односно ги именува Собранието итн.

⁷³ Закон за еднакви можности на жените и мажите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/2012, 30/2013, 166/2014, 150/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 53/21), член 9, став 2.

⁷⁴ Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст) член 86,

<https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>

⁷⁵ Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст) член 125 и 86, <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>.

прашања ако сакаат да се сметаат за веродостојни играчи во политиката од страна на нивните машки колеги⁷⁶. Потребата од поголема застапеност на жените не само во претседателската структура на комисиите, туку и во членството произлегува и од одредбата во Деловникот на Собранието, според која работното тело (комисијата) зазема став со мнозинство гласови од присутните членови, а најмалку со една третина од вкупниот број членови⁷⁷.

Согласно Деловникот на Собранието, **составот на работните тела (комисиите) се утврдува со одлука на Собранието**, во зависност од бројот на пратениците во пратеничките групи, пратениците што не се организирани во пратеничка група и во согласност со Законот за еднакви можности на жените и мажите, кој предвидува **еднакво учество на жените и мажите**⁷⁸. Иако оваа одредба може да се толкува како гаранција за 50% учество на жените во членството на собраниските работни тела, сепак не се применува во практиката. За споредба, согласно податоците од ИПУ, иако во парламентите во светот отсутнуваат законски квоти за членство и претседателски позиции на пратеничките во комисиите, сепак ИПУ препорачува афирмативни мерки, односно давање предност на пратеничка доколку нејзините квалификации (на пример, способности, претходно искуство, а особено искуството во определена комисија) се идентични со оние на нејзиниот машки колега⁷⁹.

Во услови на отсуство на гаранција за еднаква застапеност на пратеничките во комисиите, постои огромна потреба од поблиска соработка на Клубот на пратенички со комисиите, особено во оние каде што има ниска застапеност на пратенички, со цел да се обезбеди соодветно адресирање на родовите аспекти од законите и другите прашања што ги разгледува комисијата.

2.2. Области на дејствување на Клубот на пратенички

Согласно Правилникот на Клубот од 2019 година, области на работа на Клубот се: унапредување на статусот и положбата на жените и воспоставување еднакви можности на жените и мажите, заштита од дискриминација во областа на трудот, социјалната заштита и социјалното осигурување, економија, здравство, образование, безбедност и политички систем⁸⁰.

Истражувањето покажува дека повеќето пратенички потенцираат конкретни области како приоритети на Клубот. Но, дел од пратеничките инсистираат на поширок опфат на области.⁸¹ „Секаде се важни жените, тоа е идејата, жените да бидат присутни секаде⁸².“ Од аспект на пратеничките што се фокусираат на конкретни области, истражувањето покажува дека повеќето се совпаѓаат во

⁷⁶ Sonia Palmieri, 2011, Gender-Sensitive Parliaments - Global Review of Good Practice, Reports and Document No. 65 - 2011 Inter-Parliamentary Union, стр. 27.

⁷⁷ Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст) член 128, став 4, <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf> (пристапено на 17.2.2023).

⁷⁸ Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст) член 118, став 5, <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf> (пристапено на 17.2.2023).

⁷⁹ Sonia Palmieri, 2011, Gender-Sensitive Parliaments - Global Review of Good Practice, Reports and Document No. 65 - 2011 Inter-Parliamentary Union, стр. 22-28.

⁸⁰ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 3, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 17.2.2023).

⁸¹ И2.

⁸² И6.

потенцирањето две приоритетни области: економското јакнење на жените и борбата против насилството.⁸³

„Важно е економското јакнење, зависноста е најчесто економска, а насилството е поврзано со зависноста... жена што е економски независна, не трпи насилство“; Јулијана Николова.

Освен овие области, пратеничките како приоритетни од аспект на правата на жените ги посочуваат и социјалната заштита, унапредувањето на жените во руралните средини⁸⁴ и образованието⁸⁵.

Од аспект на областите каде што полесно се постигнува интерпартиска соработка, интервјуираните пратенички ги посочија областите на **труд и социјална политика**, како и **здравствена заштита**⁸⁶. **Политичкото јакнење** е посочено како област во која пратеничките најлесно постигнуваат консензус, „бидејќи тука сите сфатија дека сме си потребни како сојузнички и дека ни една партија не може сама, а уште помалку некоја од нас како единка. Но, заедно ние сме сила и стануваме сè поголема сила“.⁸⁷ Според пратеничките, по прашањата поврзани со **Буџетот**⁸⁸ и **родово одговорното буџетирање**⁸⁹, најтешко се остварува натпартииската соработка меѓу пратеничките.

2.3 Евроинтеграциските процеси

Клубот на пратенички може да ги искористи евроинтеграциските процеси за да ја наметне својата улога во процесите во Собранието што ги засегаат правата на жените. Сите интервјуирани пратенички се согласуваат дека усогласувањето на законите со европските закони има големо влијание врз унапредувањето на правата на жените⁹⁰. Пратеничките имаат повеќе аргументи во лобирањето за определени закони што ги засегаат правата на жените кога тие закони се поврзуваат со европската агенда и се дел од реформскиот пакет за усогласување со законодавството на ЕУ, а со отворањето на поглавјата во преговорите за членство во ЕУ, тоа ќе биде подинамично и поизразено⁹¹.

„Носиме закони што се во интерес на подобрувањето на правата на жените, кои веројатно не би биле приоритет ако не се актуелни евроинтеграциските процеси. Собранието ја ратификуваше Истанбулската конвенција, што беше предизвик и за други европски држави. Ратификацијата немаше да биде толку брза и едноставна ако не беа тие процеси. Ако Законот за спречување и заштита од дискриминација, кој е многу значаен за правата на жените, не беше дел од реформскиот

⁸³ И5, И1, И3.

⁸⁴ И1.

⁸⁵ И4.

⁸⁶ И1, И2, И3, И5.

⁸⁷ И5.

⁸⁸ И2, И6.

⁸⁹ И1, И4.

⁹⁰ И5, И1, И2, И6, И4, И3.

⁹¹ И3, И6.

пакет за усогласување со законодавството на ЕУ, веројатно ќе почекаше некои други подобри времиња“, Маја Морачанин.

2.4 Соработка со граѓанските и меѓународните организации и експерти

Правилникот од 2019 година, исто како и Правилникот од 2008, предвидува Клубот да соработува со граѓанските организации, владините институции и меѓународните институции што работат во областа на родовата еднаквост⁹². Сите интервјуирани пратенички ја посочија значајноста од соработка со граѓанските организации од аспект на укажување евентуална потреба од амандмани или корекции на законските решенија⁹³ и иницирање јавни расправи⁹⁴. Беше посочена потребата од поширока соработка, во организација на Клубот на пратенички, која би ги опфатила и жените што не се пратенички, односно жените од политичките партии, жените советнички на локално ниво, жените од бизнис-заедницата, со цел да се мапираат и полесно да се решаваат проблемите што ги засегаат⁹⁵. Повеќето пратенички ја нагласија потребата од соработка со граѓанските и меѓународните организации и експерти за зајакнување на капацитетите на Клубот преку едукација и поддршка на пратеничките во определени области⁹⁶.

„Особено важно е пратеничките да се едуцираат од аспект на говорот на омраза. Прифаќањето на пратеничката функција значи подготвеност да се соочуваат со говор на омраза и потребна е едукација како да се носат со тоа, како да знаат да се спротивстават, а не да се повлекуваат и да не ја користат својата позиција на моќ поради страв да не бидат понижени“, Даниела Рангелова.

„Родовото буџетирање е главна тема за која е потребна поддршка од Министерството за финансии, како и од Министерството за труд и социјална политика, а исто така и поддршка од граѓанските организации“, Гулемсер Касапи.

2.5 Алатки и механизми за поголема информираност на пратеничките

За поголемо влијание на Клубот на пратенички во политичките процеси во Собранието, потребна е **информираност на пратеничките** за предлог-законите што доаѓаат од Владата или за кристализација на нивна идеја за предлог-закон или амандман во однос на предлог-закон што ги засега правата на жените. Во таа насока, Стратешкиот план на Клубот на пратенички 2018-2020, меѓу другото,

⁹² Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 10, став 1, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 17.2.2023).

⁹³ И6, И2, И4.

⁹⁴ И5, И4.

⁹⁵ И3.

⁹⁶ И1, И2, И4.

предвидува да се зголеми базата на информации на Клубот со студии, анализи и информации⁹⁷. Во однос на **алатките и механизмите** што ги користат пратеничките за информирање, **јавната расправа** на иницијатива на граѓанските организации, како и **контактите** со невладиниот сектор, експертите и засегнати страни за определено законско решение беа посочени како најчести механизми за информирање⁹⁸. Соодветноста на ваквиот начин на информирање произлегува од фактот што граѓанските организации од областа на правата на жените се посветени на прашањата што ги тангираат жените⁹⁹. Сепак, беше посочено дека треба да се направи регистар, односно база на податоци за граѓански организации и експерти, и да не се канат по избор на пратениците, туку самите да се пријавуваат да учествуваат на јавната расправа, доколку е од доменот на проблематиката со која се занимаваат тие¹⁰⁰. Информации и анализи од **Парламентарниот институт**¹⁰¹ се користат најчесто кога е потребен увид во тоа какво е законското решение за определени права што ги тангираат жените во други држави¹⁰². Во однос на Единствениот национален електронски регистар на прописи (**ЕНЕР**) како алатка за информирање беше посочено дека „матичниот министер или заменик-министер треба заедно со ставањето на предлог-законот на ЕНЕР да го претстави и во Клубот на пратенички, доколку тангира права на жените“.¹⁰³ **Пратеничките прашања** како механизам за информирање најмалку или воопшто не се користи од интервјуираните пратенички, „затоа што пратеничките прашања треба поинаку да се уредат... по примерот во Британија еднаш неделно, минута за прашање, минута за одговор и премиерката одговара на сите прашања, а не еднаш месечно со бавна динамика 10 минути за прашање и 10 минути за одговор“.¹⁰⁴ Согласно Деловникот на Собранието, пратениците имаат право на претседателот на Владата, на член на Владата и на други носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието да им постават прашања што се однесуваат на нивната работа или на работи од нивната надлежност секој последен четврток во месецот. Притоа, поставувањето на пратеничките прашања не може да трае подолго од десет минути, а пратеникот има право да се изјасни дали е задоволен од одговорот, но не подолго од три минути. Истовремено, пратеникот што го поставил прашањето, по добиениот одговор има право да постави дополнително прашање во траење од три минути. Одговор на усно поставеното пратеничко прашање не може да трае подолго од десет минути¹⁰⁵. Општиот впечаток е дека механизмот на пратенички прашања за добивање информација за определено прашање одзема повеќе време отколку другите алатки за информирање.

⁹⁷ Стратешки план на Клубот на пратенички, Собрание на Република Македонија 2018-2020, Скопје, 2018, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix> (пристапено на 15.2.2023).

⁹⁸ И5, И6, И1, И2, И4.

⁹⁹ И5.

¹⁰⁰ И3.

¹⁰¹ Парламентарниот институт е посебна организациска единица во службата на Собранието за истражување и информирање, <https://www.sobranie.mk/parlamentaren-institut-baner.nspix> (пристапено на 17.2.2023).

¹⁰² И6.

¹⁰³ И1.

¹⁰⁴ И3.

¹⁰⁵ Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст) член: 37;39;43. <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf> (пристапено на 14.2.2023).

2.6. Промоција на работата на Клубот на пратенички на собранискиот ТВ-канал

Интервјуираните пратенички сметаат дека собранискиот ТВ-канал е моќна алатка за промоција на работата на Клубот на пратенички и за афирмација на правата на жените¹⁰⁶. Собранискиот ТВ-канал треба да ги емитува теренската активност на пратеничките, јавните дебати иницирани од Клубот на пратенички и јавните дебати за прашања што ги засегаат правата на жените, како и обраќањето на пратеничките до бизнис-секторот¹⁰⁷. Сепак, состаноците на Клубот не треба да бидат јавни во функција на остварувањето на натпартиските соработки што поради партиските ставови не треба да се споделуваат со јавноста¹⁰⁸. Од друга страна, промоцијата на Клубот на собранискиот ТВ-канал може да поттикне поголема ангажираност и активност на пратеничките за да има што да се прикаже¹⁰⁹, но и за подигнување на свеста на пратеничките за работата на Клубот и што може да биде остварено преку Клубот¹¹⁰. Ова индиректно придонесува за зголемувањето на улогата на Клубот во процесите во Собранието.

3. ФАКТОРИ ШТО ВЛИЈААТ ВРЗ НАТПАРТИСКАТА СОРАБОТКА ВО КЛУБОТ НА ПРАТЕНИЧКИ

Факторите што влијаат врз натпартиската соработка во Клубот се однесуваат на внатрешните и надворешните аспекти во неговата работа и одлучување. Од надворешен аспект, истражувањето ја разгледува улогата на политичките партии како фактор што ја отежнува соработката во Клубот. Од внатрешен аспект, истражувањето ја открива солидарноста (женската солидарност) меѓу пратеничките како фактор за олеснување на соработката во Клубот. Овие фактори произлегуваат од анализата на интервјуата со пратеничките во актуелниот собраниски состав, во кои натпартиската соработка и консензус се поистоветуваат со поимот солидарност, а проблемите во натпартиската соработка се лоцираат во партиските идеологии или ригидни раководства.

3.1 Ставовите на политичките партии како фактори што ја отежнуваат соработката во Клубот на пратенички

Анализата на интервјуата покажа дека сите пратенички ги посочуваат политичките партии како фактор што ја отежнува натпартиската соработка во Клубот. Поголемиот дел од пратеничките, проблемот го лоцираат внатре во **доминантноста на ставот на партијата**¹¹¹ и во поставеноста на координаторот на пратеничката група.¹¹² Ако партијата има изградено став за одредено прашање, особено ако тоа е во програмските определби на самата партија, тогаш е тешко да се влијае, независно дали некој индивидуално во партијата има поинакво мислење.¹¹³ „Најголемиот фактор што придонесува за потешка интерпартиска соработка е централизираноста на партиите, односно се слуша

¹⁰⁶ И5, И1, И6, И4, И3.

¹⁰⁷ И1.

¹⁰⁸ И6.

¹⁰⁹ И3.

¹¹⁰ И4.

¹¹¹ И6.

¹¹² И3.

¹¹³ И4.

партиското раководство.¹¹⁴ Најтешко се остварува интерпартиска соработка „онаму каде што раководството на партијата има поголемо влијание“.¹¹⁵ „Поради ставот на партијата, некои пратенички не гласаат по сопствено убедување.“¹¹⁶ Анализата на интервјуата упатува дека вертикалната, хиерархиска поставеност на политичките партии во кои нема толеранција за плурални ставови надвор од ставовите на партиското раководство ја отежнува интерпартиската соработка меѓу пратеничките.

Еден дел од пратеничките проблемот го лоцираат во **спротивставените партиски идеологии**, кои придонесуваат за повремениот нарушување на политичката клима и комуникација меѓу партиите, што се одразувало поразително за функционирањето на Клубот.¹¹⁷ Како пример за ваква криза на функционирањето на Клубот е случајот со донесувањето на Законот за прекинување на бременоста од 2013 година. На 10 јуни 2013 година, Собранието го усвои Законот што предизвика контроверзии во јавноста и беше еден од најеклатантните примери за радикална поделеност меѓу пратеничките од власта и опозицијата. Конкретниот случај покажува дека „онаму каде што ќе се вмеша идеологијата (на партиите)... Онаму каде што се допира слободата на жената, жената како личност, семејството, разни партнерства, онаму каде што идеолошките матрици на партиите насочуваат во една или во друга насока, тука е најтешко да се оствари натпартиската соработка, не е невозможно, но е потешко“.¹¹⁸ Аргументот дека не е невозможно да се оствари интерпартиска соработка меѓу пратеничките се потврдува со донесувањето на новиот Закон за спречување на бременоста во Собранието во 2019 година¹¹⁹.

Според мислењето на пратеничките, Законот за прекинување на бременоста од 2019 година е пример за соработка и постигнување консензус¹²⁰. „Законот за прекинување на бременоста претставува добар пример, кога нема опструкција, тоа е всушност некој начин на соработка и солидарност... иако секој партиски си гласаше како сака, сепак немаше опструкции, немаше аргументирање против законот. Можеби немаше јавна поддршка како што би сакале, но, ете, на некој начин, прекутна поддршка.“¹²¹

За темата на семејно насилство, и покрај политичките игри во формулациите, во терминологиите сепак се постигна консензус¹²². „Значи, за сите овие теми има расположение од сите, но политички како ќе се артикулира тоа има влијание од идеологијата (партиска), до каде ќе се оди и како... имало финеси каде што некому нешто или некое зборче или израз му пречел и заглавувало.“¹²³

Оттука, во областите каде што жените имаат заеднички интереси, а притоа решенијата не се во спротивност со партиските ставови и идеологии, најлесно се остварува консензус и соработка меѓу пратеничките во Клубот. Но, постојат и примери на области каде што партиите имаат спротивставени ставови, а каде

¹¹⁴ И1.

¹¹⁵ И3.

¹¹⁶ И2.

¹¹⁷ И5.

¹¹⁸ И5.

¹¹⁹ Законот е во сила по објавување во Службен весник на Република Македонија бр.101 од 22.05.2019 година.

¹²⁰ И1, И6.

¹²¹ И6.

¹²² И5.

¹²³ И5.

што преку неформална координација и соработка во рамките на Клубот, се успеало да се постигне консензус.

3.2 Солидарност меѓу пратеничките како фактор на олеснување на интерпартиската соработка во Клубот

Анализата на интервјуата покажа дека од сите истражувани категории, во категоријата за натпартиска соработка речиси сите пратенички се фокусираат на **солидарноста**, како фактор што ја олеснува соработката меѓу пратеничките од различни политички партии. Притоа, солидарноста како фактор што ја олеснува интерпартиската соработка во Клубот, пратеничките ја потенцираат од различни аспекти:

- „Солидарноста е фактор што ја олеснува соработката, на пример, ќе размислам дали да реплицирам на жена“¹²⁴;
- „Во повеќе години, претседателството или координативното тело на Клубот имало редовни состаноци и каде што се состанувало и ги разгледувало одредени закони по иницијатива на која било пратеничка, и потоа заеднички се договарало да се лобира... Ние заеднички сме настапувале, сме имале редовни состаноци, како и состаноци на иницијатива на некоја пратеничка... не секогаш, но многу често сме биле солидарни“¹²⁵;
- „Мислам дека влијанието најмногу зависи од тоа да им се покаже на колегите мажи дека кај жените има јадро што ќе застане за женските права, да се покаже дека има слога не само пред другите, туку и пред нас самите. Тоа е клучниот фактор, за да имаме влијание, треба да бидеме сложни со цел да можеме да го оствариме... Значи, колку сме ние спремни натпартиски да работиме, а мислам дека може во овој состав, со колешките имаме одлична соработка... дури и емотивна поврзаност“¹²⁶;
- „Без оглед на тоа што во неформални средби сме солидарни и тоа се гледа во Клубот, но кога ќе дојде ред да се покаже солидарноста на дело, тогаш преовладуваат партиските интереси“¹²⁷.

Дел од интервјуираните пратенички ја нагласија солидарноста помеѓу пратеничките во Клубот како силен фактор за помирување во собраниската криза во 2014 година:

- „Клубот како точка на помирување да се користи како неформално тело што помага во сите кризни прашања, но и сите прашања што ги засегаат жените, а за кои партиите имаат различни ставови. Ние може да се избориме... Во тоа треба да бидеме сите единствени“¹²⁸;
- „По некои големи драми во Собранието, Клубот на пратенички бил тој што прв ги пречекорувал бариерите и каде што дури и ако не се подавало рака, се седнувало на маса за да се разговара“¹²⁹.

¹²⁴ И2.

¹²⁵ И5.

¹²⁶ И3.

¹²⁷ И6.

¹²⁸ И4.

¹²⁹ И5.

Наодите од интервјуата покажуваат дека солидарноста помеѓу пратеничките го олеснува донесувањето на „проблематичните“¹³⁰ законски решенија, на кое му претходат неформални координации во рамките на Клубот на пратенички. Како пример беше посочено дека:

- „Во Клубот чувствуваме заедништво, што е многу битно. Кога ќе се распределиме по пратеничките групи, тогаш сме како во свои ровови, но ако интересот е заеднички, како што е, на пример, Законот за прекинување на бременоста (од 2019 година), и покрај ставот на претседателот на партијата, ние застанавме и гласавме за законот, меѓутоа претходно беа средени темата и атмосферата во рамките на Клубот. Значи, помага тоа“.¹³¹
- „Претходно со пратеничките се договоривме дека никој нема да ја узурпира темата (за заштита од дискриминација), дека ќе биде заедничка и дека сите ќе ја туркаме. Јас им кажав (во матичната партија) дека се договорив со моите колешки и дека ќе го почитувам тоа... нема да држам прес на таа тема... иако ние со години сме го работеле тоа и сме се залагале, меѓутоа нема никој да поентира, битно е да помине и да се донесе Законот за спречување и заштита од дискриминација, и така се случи.“¹³²

Солидарноста е основата што овозможува Клубот да одлучува по пат на консензус, но и на неговата хоризонтална поставеност. Во оваа смисла, солидарноста е во корелација со поимот на хоризонтална моќ што се гради по пат на отворена, инклузивна дебата, но и преку градење лични врски, контакти и емотивно зближување на пратеничките од различни партии.

Пратеничките зборуваат за солидарноста како дескриптивна, т.е. како описна идеја/концепт за меѓусебните односи во Клубот. Иако солидарноста како идеја или како политички концепт генерално не е доволно теориски обработувана, фокусот на пратеничките на солидарноста упатува дека има можност од дескриптивен/описен концепт солидарноста да се развие во нормативен концепт. Нормативната солидарност може да биде модел за односите во општеството. Нормативната солидарност може да биде постулат и ресурс што може да се користи во период на политички кризи¹³³.

ЗАКЛУЧОЦИ

Од истражувањето произлегува дека за зајакнување на улогата на Клубот на пратенички потребно е **да се формализира работата на Клубот** од аспект на одржување редовни неделни состаноци, постоење агенда на активности и следење на нивната имплементација, располагање со сопствен буџет и лице за техничка поддршка на работата на Клубот. Ваквата потреба од формализација на календарот за работа и од поддршка на Клубот не треба да доведе до

¹³⁰ Проблематични законски решенија во овој контекст се законски решенија по кои политичките партии, особено оние на власт и оние во опозиција имаат спротивставени ставови.

¹³¹ И4.

¹³² И3.

¹³³ Buksinski, Dobrzanski 2005, 135.

хиерархизација на односите внатре во самиот Клуб. Напротив, треба **да се задржи хоризонталноста и консензуалноста при донесувањето одлуки во Клубот.**

Исто така, со цел зајакнување на своето влијание во Собранието, **Клубот треба да ја прошири соработката со сите комисии на Собранието.** Засега, Правилникот на Клубот на пратеничките експлицитно предвидува соработка само помеѓу Клубот и Комисијата за еднакви можности. Потребата и користа од соработката на Клубот со сите собраниски комисии е двострана. Првенствено, Клубот треба да ја прошири соработката, бидејќи сите комисии разгледуваат прашања што ги засегаат жените. Истовремено, преку почестата соработка помеѓу Клубот и другите комисии, нивните членови ќе имаат можност да се запознаат со родовата проблематика, но и со културата на отвореност кон граѓанските организации, инклузивност и градење консензус, која ја промовира Клубот.

Во рамките на собраниските комисии се разгледуваат предлог-законите и другите акти, се претресуваат одредбите од предлогот на законот и се гласа по поднесените амандмани, при што комисиите може да поднесат и свои амандмани. Оттука, комисиите претставуваат центри на моќ во процесите во Собранието. Затоа еден од факторите за зголемување на моќта на пратеничките, односно влијанието на пратеничките во одлучувањето во политичките процеси е и нивната застапеност во комисиите на Собранието. Во отсуство на гаранции за еднаква застапеност на пратеничките во собраниските комисии, се наметнува потребата од **поблиска и почеста соработка помеѓу Клубот и комисиите, особено помеѓу Клубот и комисиите каде што има ниска застапеност на пратенички.**

Квотите за застапеност на пратеничките во Собранието се значаен фактор за зајакнување на многубројноста на Клубот на пратенички, но и фактор што може да придонесе за зголемување на застапеноста на пратеничките во членството и претседателските позиции во комисиите на Собранието. Особено треба да се внимава на зголемувањето на бројот на пратеничките и израмнувањето со застапеноста на мажите во комисиите што генерално се сметаат за „тешки“ од аспект на областите што ги разгледуваат, а во кои традиционално има ниска застапеност на жени. Од големо значење е застапеноста и влијанието што жените ги имаат во Законодавно-правната комисија, која ги разгледува сите предлози на закони и други акти во сите области. Исто така, значајна е застапеноста на пратеничките во Комисијата за европски прашања, која ги разгледува сите предлози на закони со кои се врши усогласување со правото на Европската Унија.

Напоредно со важноста на квотите за зголемено учество на пратеничките во работа на Собранието, потребна е едукација на пратеничките и зајакнување на капацитетите на жените во рамките на партиите. Во оваа смисла, особено се потенцира значењето на соработката на Клубот на пратенички со граѓанските и меѓународните организации.

Соработката на Клубот на пратенички со граѓанските и меѓународните организации исто така се потенцира и како значаен **фактор за зајакнување на влијанието на Клубот.** Конкретно, се потенцира досегашниот придонес на граѓанските организации за информирање на пратеничките за определени прашања што ги засегаат правата на жените, како и укажувањето на евентуална

потреба од амандмани или корекции на законските решенија и иницирање јавни расправи. Родово одговорното буџетирање се споменува како конкретна област на ваква соработка помеѓу граѓанските и меѓународните организации. Исто така, се јавува потреба од поддршка на граѓанските и меѓународните организации во справување на пратеничките со говорот на омраза.

Во функција на поквалитетно информирање на пратеничките за конкретни политики или законски и амандмански решенија, **треба да се направи регистар, односно база на податоци за граѓански организации и експерти по области на дејствување.** Ваквата база на податоци треба да им овозможи на граѓанските организации и експерти самите да може да се пријавуваат за да учествуваат на јавната расправа, доколку е од доменот на проблематиката со која тие се занимаваат.

Фактор за зајакнувањето на улогата на пратеничките во процесите во Собранието е и поголемото искористување на **алатките и механизмите за информирање и контрола кои им стојат на располагање на пратеничките** како: јавните расправи, пратеничките прашања, и анализите и обуките подготвени и спроведени од Парламентарниот институт. Користењето на овие алатки и механизми придонесуваат за зголемување на влијанието на Клубот во креирањето родово сензитивни предлог-закони, амандмани, политики или разгледување на родовите аспекти од предлог-законите на Владата, како и контрола на родовиот аспект од владините политики.

Евроинтеграциските процеси им овозможуваат на пратеничките да имаат многу посилни аргументи во лобирањето за определени закони што ги засегаат правата на жените. Кога таквите закони се поврзуваат со европската агенда и се дел од реформскиот пакет за усогласување со законодавството на ЕУ, тогаш пратеничките може да имаат многу посилно влијание. Ова влијание може да биде многу подинамично изразено со отворањето на поглавјата во преговорите за членство во ЕУ.

Иако Правилникот на Клубот на пратеничките предвидува широк опсег на области на дејствување, истражувањето покажува дека дел од пратеничките се фокусираат на конкретни области, од кои најмногу совпаѓање има во областите за економско јакнење на жените и борба против насилството. Исто така, истражувањето покажува дека **најлесно се остваруваат консензус и соработка меѓу пратеничките во Клубот во областите каде што пратеничките имаат заеднички интереси, а притоа решенијата не се во спротивност со партиските ставови и идеологии.**

Истражувањето покажува дека **судирот на идеологии помеѓу политички партии или доминантниот став на политичкото раководство се најголемите пречки за постигнување консензус во Клубот на пратенички.** Конкретно, станува збор за идеолошки судир каде што во основата се слободата на жената, семејството и дефинирањето на партнерствата. **Но,** и покрај ривалството на ниво на партиски идеологии, истражувањето покажува дека **преку неформална координација и соработка во рамките на Клубот може да се постигне интерпартиска соработка помеѓу пратеничките.**

Во услови кога постои судир помеѓу партиите, истражувањето покажува дека обидите за координација и соработка во рамките на Клубот не треба да се споделуваат со јавноста. И покрај тоа што пратеничките ја потенцираат големата

важност на медиумите за афирмирање на работата на Клубот и промовирање на родовата еднаквост, сепак **во услови на меѓупартиски судири, подобро е состаноците на Клубот да не бидат јавни за да не се наруши деликатноста на натпартиската соработка.**

Оттука, многу е важно при натамошните чекори за јакнење на улогата и влијанието на Клубот **да се задржи политичката традиција на Клубот за неструктурирани, неформални средби на кои пратеничките, независно од спротивставените ставови на нивните партии, слободно дискутираат и успеваат да остварат натпартиска соработка.**

Во поглед на проблемот со интерпартиската соработка, истражувањето покажува дека **солидарноста меѓу пратеничките е единствениот и најзначаен фактор што ја олеснува интерпартиската соработка во Клубот.** Солидарноста е основата што овозможува Клубот да одржува политичка култура на отворена, инклузивна дебата, како противтежа на проблемот со партиска послушност и дисциплина и кризите што произлегуваат од ригидноста на партиите. Истражувањето покажува дека искуствата со солидарноста во Клубот може да се искористат како основа за изградба на сосема нов политички проект во чија основа се односите на хоризонтална моќ, односно моќ на инклузивност, градење соработка и одлучување во интерес на јавното добро.

Изработила: Ева Јованова

Согласна: Фани Коровешовска

Раководител на Парламентарен институт

Златко Атанасов

ПРИЛОГ 1

ПРАШАЊА ЗА ИНТЕРВЈУ

1. Како да се зајакнат капацитетите на Клубот на пратенички како неформална група што ги обединува сите пратенички?
2. Како може Клубот на пратенички да го зголеми своето влијание во политичките процеси во Собранието?
3. Кои алатки ги користите за поголема информираност за предлог-законите од владата или за кристализација на ваша идеја за предлог-закон или амандман?
4. Како може да се искористат граѓанските организации за да се зајакне позицијата на Клубот на пратенички во застапувањето на правата на жените при донесувањето на законите и Буџетот, како и за контрола на извршната власт?
5. Кои области на политики ги сметате за приоритетни од аспект на правата на жените?
6. Во кои области пратеничките најлесно остваруваат натпартиска (интерпартиска) соработка за застапување на правата на жените?
7. Во кои области пратеничките најтешко остваруваат (натпартиска) интерпартиска соработка за застапување на правата на жените?
8. Кои се факторите што придонесуваат за полесна, односно потешка интерпартиска соработка?
9. Какво е влијанието од евроатлантските интеграции врз динамиката за афирмирање на правата на жените? Во кои области влијанието е највидливо, а во кои е најмалку видливо?
10. Дали сметате дека собранискиот ТВ-канал може да се искористи за афирмација на правата на жените и како?

ЛИСТА НА ИЗВОРИ

1. Интервју со Даниела Рангелова, Собрание на Република Северна Македонија, 20.3.2019;
2. Интервју со Ѓулумсер Касапи, Собрание на Република Северна Македонија, 21.3.2019;
3. Интервју со Јулијана Николова, Собрание на Република Северна Македонија, 17.4.2019;
4. Интервју со Лилјана Кузмановска, Собрание на Република Северна Македонија, 28.3.2019;
5. Интервју со Лилјана Поповска, Собрание на Република Северна Македонија, 21.3.2019;
6. Интервју со Маја Морачанин, Собрание на Република Северна Македонија, 25.3.2019;
7. Клуб на пратенички, Собрание на Република Северна Македонија, <https://www.sobranie.mk/za-klubot.nspix>;
8. Клуб на пратенички, Собрание на Република Северна Македонија, Брошура, 2018;
9. Изборен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 40/2006; 136/2008; 148/2008; 155/2008; 163/2008; 44/2011; 51/2011; 142/2012; 31/2013; 34/2013; 14/2014; 30/2014; 196/2015; 35/2016; 97/2016; 99/2016; 136/2016; 142/2016; 67/2017; 125/2017; 35/2018; 99/2018; 140/2018; 208/2018 и 27/2019 и „Службен весник на Република Северна Македонија бр. 98/2019). Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија: У. бр. 87/2006 од 15 ноември 2006 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 127/2006; У. бр. 93/2014 од 11 февруари 2015 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 31/2015 и У. бр. 35/2017 од 17 мај 2017 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 57/2017;
10. Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст) <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>;
11. Правилник за организација и делокруг на работата на Клубот на пратенички (5.3.2008), достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix>;
12. Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија, (4.2.2019), достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix>;
13. Стратешки план на Клубот на Пратенички, Собрание на Република Македонија 2018-2020, Скопје, 2018, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix>;

14. Закон за работните односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 130/2009, 149/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2013, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016, 120/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 110/19, 267/20, 151/21 и 288/21.);
15. Закон за здравственото осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 25/2000, 34/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 98/2008, 6/2009, 67/2009, 50/2010, 156/2010, 53/2011, 26/2012, 16/2013, 91/2013, 187/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 112/2014, 113/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 98/2015, 129/2015, 150/2015, 154/2015, 192/2015, 217/2015, 27/2016, 37/2016, 120/2016, 142/2016, 171/2017 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 275/19, 77/21 и 285/21);
16. Закон за игрите на среќа и за забавните игри („Службен весник на Република Македонија“ бр. 24/2011, 51/2011, 148/2011, 74/2012, 171/2012, 27/2014, 139/2014, 61/2015, 154/2015, 23/2016, 178/2016 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 251/2);
17. Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015, 150/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 53/21);
18. Закон за еднакви можности на жените и мажите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/2012, 30/2013, 166/2014, 150/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 53/21);
19. Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, <https://rm.coe.int/168046253a>;
20. Sonia Palmieri, 2011, Gender-Sensitive Parliaments - Global Review of Good Practice, Reports and Document No. 65 - 2011 Inter-Parliamentary Union;
21. David Beetham, 2016, Parliament and Democracy in the Twenty-First Century - Guide to Good Practice, Inter-Parliamentary Union, http://archive.ipu.org/PDF/publications/democracy_en.pdf;
22. Даниел Стојановски, 2017, Парламентарен календар, Парламентарен институт, Собрание на Република Северна Македонија, <https://www.sobranie.mk/content/PI/3.%20%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%20%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80.pdf>;
23. Adler Patricia A., and Adler Peter in Sarah Elsie Baker, Rosalind Edwards (eds), *How many qualitative interviews is enough? Expert voices and early career reflections on sampling and cases in qualitative research*, National Centre for Research Methods Review Paper, (20.4.2019), достапно на: http://eprints.ncrm.ac.uk/2273/4/how_many_interviews.pdf;

Насоки за користење на истражувачките услуги на Парламентарен институт

Кој
ги користи
услугите?

Зошто?

за обезбедување објективни и непристрасни информации заради:

- подобро аргументирање на ставовите;
- подобро запознавање со предлог-законите и другите акти;
- кристалзирање на идејата за поднесување предлог-закон;
- учество на јавни настапи, комуникација со граѓани и дипломатски посети

- пратениците
- работните тела
- советите
- пратеничките групи
- генералниот секретар

Како?

со поднесување барање за истражувачки работи:

- во писмена форма (на пропишаниот образец, потпишан лично од корисникот)
- во електронска форма (преку системот на е-парламент)

Кому
му се поднесува
барањето?

на раководителот на Парламентарен институт
(за дополнителни појаснувања во однос на темата и рокот,
истражувачот и раководителите се консултираат со корисникот
при добивањето на барањето и во текот на изработката на
истражувачката работа)

минимум работни дена:

-кратка информација	3
-тематски преглед	5
-хронолошки преглед	5
-статистички/квантитативен преглед	5
-компаративен преглед	7
-опширна информација	10

Какви услуги
и препорачан
минимален рок?

Што содржат
истражувачките
работи?

истражувачките работи се од информативна
природа, политички неутрални и објективни, се
фокусираат на факти и не содржат препораки, ниту
сугерираат решенија

Што
не може да
биде
побарано?

par1.inst@sobranie.mk

070 409-544
070 320-341
070 320-349
070 320-348

